

GDAŃSKIE MINIATURY - GDAŃSKIE CMENTARZE

1. Jak w całości brzmi napis znajdujący się powyżej?

2. Co znajduje się za żołnierzami uwiecznionymi na obelisku obok tego napisu?

3. Co znajduje się obok głównego wejścia na ten cmentarz?

4. Kogo upamiętnia ten pomnik?

5. Jakie imię nosi osoba z najstarszej macewy (1841 r.) znajdującej się na cmentarzu?

Owocnych poszukiwań życzy:

GDAŃSKIE CMENTARZE – Trasa z okazji Święta Zmarłych

Z okazji 1 listopada zapraszamy do podróży po gdańskich, zapomnianych lub nieistniejących już cmentarzach, zwanych inaczej nekropoliami. Przypominają o nich czasami symboliczne kamienne tablice, a czasem już tylko połamane fragmenty nagrobków. Znajdują się w różnych dzielnicach naszego miasta min. na Ujeścisku, Chełmie, Zaspie, w Śródmieściu i Brzeźnie. Wszystkie kryją różne historie i tajemnice.

W latach 20. XVI w. do Gdańska dotarło echo reformacji, które zmieniło charakter miasta. Zabiegając o swobodę wyznaniową, otrzymało ono od króla Polski Zygmunta Augusta dekret tolerancyjny, przyznający prawa protestantom. Od tego momentu miasto stało się miejscem schronienia dla szeregu dysydentów religijnych, czyli osób wyznających religię odstępującą od dominującej w danym miejscu i czasie. Z całej Europy zaczęły napływać liczne rzesze m. in. Francuskich protestantów, Holenderskich Menonitów, Szkotów, Hugenotów oraz Żydów. W ten sposób hanzeatyckie miasto stało się miejscem wielu narodowości, języków, religii i kultur.

Do II połowy XX w. o kosmopolitycznym i międzynarodowym charakterze miasta świadczyły miejsca wiecznego spoczynku jego mieszkańców. Po zakończeniu działań wojennych w 1945r., z początkiem odbudowy zniszczonego miasta (1946r. - 1947r.) prawie wszystkie działające przed wojną nekropolie zostały zamknięte. Od tego momentu zaczęły popadać w zapomnienie współczesnych, by na przełomie lat 60. i 70. ulec całkowitej zagładzie. Dziś o ich istnieniu świadczą poprzewracane i połamane płyty, fragmenty tablic, na których można odczytać niektóre nazwiska lub daty. Obok dewastacji przez samych mieszkańców, u których napisy w języku niemieckim budziły niechęć, proces likwidacji nekropolii przyspieszyło rozrastające się miasto.

Mimo to historia oszczędziła niektóre z nich. Przykładem jest założony jeszcze w 1895r., otoczony dziś domami z wielkiej płyty cmentarz – pomnik na Zaspie, na którym pochowani są zarówno mieszkańcy dawnego Gdańska, żołnierze jak i obrońcy polskośći m. in. Obrońcy Poczty Polskiej.

Zarówno wojenne zawieruchy jak i powojenne dzieje wymazały z mapy Gdańska blisko 27 cmentarzy różnych wyznań. Obecnie nie jest możliwa ich pełna rekonstrukcja, ale można i na pewno warto o nich pamiętać.

1. Nieopodal kościoła pod wezwaniem Bożego Ciała, 24 maja 2002r. została uroczyście otwarta niezwykle nekropolia. Miejsce to nie przypomina typowego cmentarza. Cmentarz Nieistniejących Cmentarzy stał się przestrzenią pamięci o wszystkich nekropoliach, które po zakończeniu II wojny światowej wymazano z mapy Gdańska, grodu, w którym nieprzychylnie patrzono na niemieckie znaki pamięci. Jest to miejsce świadczące o przeszłości miasta, miasta wielowyznaniowego i wielonarodowego.

2. Cmentarz Żołnierzy Radzieckich to zapomniana przez mieszkańców Gdańska zaciszna nekropolia, będąca świadectwem trudnej historii naszego miasta. Udział Armii Czerwonej w bezdusznym zniszczeniu miasta w 1945r. jest dziś jednoznacznie wyjaśniony. Mimo to, wizyta w tym miejscu wymaga właściwej powagi oraz skupienia. Nekropolia powstała w 1946r. Spoczywa na niej blisko trzy tysiące żołnierzy Armii Czerwonej.

Surowy z wyglądu plac otwiera zaraz przy wejściu pomnik symbolizujący oplakujące poległych mężów, synów i braci, radzieckie kobiety. Dalej rozciąga się poruszający wyobraźnię ogromny plac, na którym ustawiono całe rzędy milczących nagrobnych gwiazd, które symbolizują wszystkich tych, dla których Gdańsk okazał się ostatnim odcinkiem wojennego frontu. Miejsce pochówku zostało obramowane kamiennymi płytami z nazwiskami poległych żołnierzy.

Nad całą nekropolią dominuje osadzony na wyniesieniu ogromny obelisk, który pochodzi z 1949r. Przedstawiający płaskorzeźby i inskrypcje w języku polskim i rosyjskim pomnik, zaprojektował gdański artysta rzeźbiarz Alfons Łosowski.

3. W 1967r. przed przybyciem do Gdańska prezydenta Francji na miejscu dawnego cmentarza, na którym byli pochowani francuscy żołnierze, którzy brali udział w wojnie napoleońskiej, powstał Wojskowy Cmentarz Francuski. Francuska nekropolia zajmuje rozległe i zaciszne miejsce na gdańskim Suchaninie.

Otoczona dużymi drzewami, domaga się właściwej powagi i skupienia. Na cmentarzu miejsce spoczynku znalazło ponad tysiąc francuskich żołnierzy, których szczątki ekshumowano z całej Polski. Przede wszystkim są to francuscy jeńcy wojenni z okresu I oraz II wojny światowej. Co roku francuska ambasada jak i rodziny poległych oddają hołd spoczywającym tu żołnierzom.

4. Tuż obok Bramy Oliwskiej (dawnego placu Zebrań Ludowych), przy ulicy Dąbrowskiego rozciąga się kolejna niezwykła nekropolia Gdańska - Cmentarz Garnizonowy, który składa się z dwóch dawnych cmentarzy. Pierwszym z nich jest Cmentarz Bożego Ciała, natomiast drugim - Cmentarz Wojskowy, zwany potocznie Garnizonowym. Ta ostatnia nazwa funkcjonuje dziś na oznaczenie obu połączonych nekropolii.

Cmentarz Garnizonowy został założony zaraz po wojnach napoleońskich w 1807r., co sprawia, że jest jednym najstarszych i nadal czynnych cmentarzy w Gdańsku. Obecnie składa się z dwóch części: dla cywilów oraz dla wojskowych.

Stara część cmentarza opowiada w milczeniu wojenną historię Europy. Spacerując cmentarnymi alejkami poznajemy ją z wielu znajdujących się tu pomników m. in. Francuzów - żołnierzy wojny francusko-pruskiej 1870r. - 1871r., grobu marynarzy z krążownika „Magdeburg”, zatopionego w 1914r., nagrobka braci Hellwigów, pomnika rosyjskich jeńców z I wojny światowej, mogiła policjantów z okresu Wolnego Miasta Gdańska, czy wreszcie kwatery żołnierzy polskiego podziemia II wojny światowej.

Dłuższy spacer po starej nekropolii uświadamia, że jest to miejsce wiecznego spoczynku nie tylko Polaków, ale i Niemców, Francuzów, Rosjan, Ukraińców, Greków, Tatarów, Norwegów oraz wielu innych narodowości. Cmentarz Garnizonowy jest wspaniałym pomnikiem Gdańska, miasta wielokulturowego, wielonarodowego i tolerancyjnego.

Warto dodać, iż Cmentarz Garnizonowy znalazł się na kartach powieści „Wróżby Kumaka” Güntera Grassa.

5. Na gdańskim Chełmie przy ulicy Cmentarnej znajduje się jeden z najstarszych w tej części Europy, założony w połowie XVI w., cmentarz żydowski - kirkut. Pierwsze wzmianki o nim pochodzą z 1694r. Z biegiem czasu, w kolejnych wiekach, teren cmentarza był powiększany. Na kirkucie, poza miejscami pochówku, znajdowała się część przeznaczona dla Bractwa Pogrzebowego (Cherwa Kadisza) z gminy żydowskiej na Starych Szkotach, którego zadaniem był m. in. pochówek umarłych.

Stele nagrobne - macewy - skierowane są na wschód, w kierunku Jerozolimy i ustawione pionowo. Jest to charakterystyczne dla cmentarzy Żydów aszkenazyjskich, tzn. pierwotnie wywodzących się z Niemiec, a później zamieszkujących Europę Środkowo - Wschodnią. Macewy nie mają bogatej ornamentyki. Jest ona ograniczona do skromnych reliefów roślinnych (rzeźb na płycie kamiennej) i inskrypcji (napisów), które zawierają informacje o dacie narodzin i śmierci, pochodzeniu i zawodzie zmarłego. Sporządzono je w języku hebrajskim i niemieckim. Szczególnie ciekawa jest obecność języka niemieckiego na macewach, która świadczy o tym, iż w XIX w. Żydzi gdańscy asymilowali się, czyli otworzyli się na zewnętrzne wpływy i uczestnictwo w życiu społecznym i kulturze europejskiej. Warto podkreślić i zwrócić uwagę na ohel (po hebrajsku namiot) - żydowski grobowiec, który swym wyglądem przypomina niewielki budynek. Ohele stawiano nad grobem szczególnie zasłużonych rabinów i cadyków czyli przywódców religijnych. Jego symbolika nawiązywała do namiotu biblijnego Jakuba. Jest to jedyny ocalały ohel na gdańskim cmentarzu.

Cmentarz żydowski przetrwał czasy II wojny światowej. Zamknięto go w roku 1956. Od tego czasu był systematycznie niszczone i dewastowany. Od niedawna trwają na nim wzmożone prace konserwatorskie i zabezpieczające przed niszczeniem.

Przy okazji wizyty na cmentarzu możliwe jest umówienie się na prelekcję dotyczącą kultury żydowskiej i funkcjonowania nekropolii. Zapisy prowadzi Gmina Wyznaniowa Żydowska w Gdańsku: e-mail: gdansk@jewish.org.pl, tel. 0 58 344 06 02

Zapraszamy w przyszłym miesiącu do dalszej części zabawy.

Autor: Paweł Jarczewski

Opracowanie graficzne: Agata Graban

Pomysłodawczyni projektu: Małgorzata Kmicieńska

Podziękowania dla Bożenry Sucharskiej, propagatorki kultury judaistycznej, Pawła Buczkowskiego oraz Gminy Wyznaniowej Żydowskiej w Gdańsku.

Bibliografia:

Cała A., Węgrzynek H., Zalewska G., „Historia i kultura Żydów polskich. Słownik”, Warszawa 2002

Unterman A., „Encyklopedia tradycji i legend żydowskich” , Warszawa 2000.

http://www.buczowski.net.pl/cmentarz_01.htm

<http://www.spacery.gdansk.pl/gdansk/index.php?dzial=spacery&miasto=gdansk&id=zapomniane>

<http://gdansk.naszemiasto.pl/wydarzenia/11116.html>

<http://www.gdansk.pl/nasze-miasto,512,6137.html>

<http://www.kirkuty.xip.pl/gdanskchelm.htm>

<http://sobisz.blogspot.com/2008/08/kirkut-cmentarz-zydowski-chelm.html>

<http://www.pg.gda.pl/~jkrenz/projekty-r4.html>

http://pl.wikipedia.org/wiki/Cmentarz_Nieistniej%C4%85cych_Cmentarzy

<http://www.tygodnik.com.pl/numer/279505/trzcinski.html>

http://pl.wikipedia.org/wiki/Cmentarze_%C5%BCydowskie_w_Gda%C5%84sku

<http://gdansk.jewish.org.pl/>

<http://odkrywca.pl/galerie.php?nazwa=cmentarz>

<http://szlipol2.blog.onet.pl/PAMIEC-O-PRZESZLOSCI-pomniki-c,2,ID310738774,n>

<http://www.tygodnik.com.pl/numer/279505/trzcinski.html>

<http://www.portalmorski.pl/90-rocznica-zakonczenia-I-wojny-swiatowej-a10787>

<http://www.rzygacz.webd.pl/index.php?id=25,176,0,0,1,0>

http://pl.wikipedia.org/wiki/Cmentarze_%C5%BCydowskie_w_Gda%C5%84sku

<http://www.rzygacz.webd.pl/index.php?id=25,170,0,0,1,0>